

СЛОВО

В ХУДОЖНЬОМУ ТВОРІ

<https://doi.org/10.37919/0201-419X-2025.102.8>

УДК 81'26

**ТРАДИЦІЙНІ Й НОВІТНІ ПРОФІЛІ
МИСЛЕОБРАЗУ «ВІЙНА» В ХУДОЖНЬОМУ
ДИСКУРСІ ПЕРІОДУ ПОВНОМАСШТАБНОГО
ВТОРГНЕННЯ**

СЮТА

Галина Мирославівна,

доктор філологічних наук, професор,
провідний науковий співробітник
відділу стилістики, культури мови та
соціолінгвістики,

Інститут української мови НАН
України;

вул. Михайла Грушевського, 4,
м. Київ, 01001;

e-mail: siutagalia@gmail.com

ORCID: 0000-0003-3273-1644

Halyna

SIUTA,

Doctor of Philological Sciences,
Leading Researcher of Department
of Stylistics, Language Culture and
Sociolinguistics,

Institute of the Ukrainian Language of
the National Academy of Sciences of
Ukraine;

4 Mykhaila Hrushevskoho St.,
Kyiv 01001, Ukraine;

e-mail: siutagalia@gmail.com

У статті схарактеризовано зміни сьогоденної української художньої картини світу та відповідного їй словника, що зумовлені реальністю повномасштабного вторгнення. Акцентовано увагу на оновленні когнітивно-семантичного комплексу актуальних уявлень про війну та її оцінок. Продемонстровано сегменти найбільш активного поповнення поетичного словника війни. Урахування інтенсивності й напрямів розширення логіко-семантичних і асоціативних зв'язків поняття «війна» в поетичних та прозових текстах дало підстави визначити його статус як ключового мислеобразу новітньої української мовної свідомості та художньомовної практики.

Ключові слова: художній дискурс, українська мовна свідомість, українська мовна практика, мислеобраз війна, лінгвоментальний профіль.

У всі періоди протистояння українського народу зовнішнім ворогам і його боротьби за свою ідентичність, державність, незалежність мова чутливо реагувала на визвольно-змагальні події. Від 2014 року спостерігаємо об'єктивно виправдане загострення цієї чутливості, а від 2022 – її граничну кульмінацію, що виявляється в кардинальній мілітаризації словника, помітному розширенні логіко-семантичних і асоціативних зв'язків вербалізаторів поняття «війна», передбачуваному і непередбачуваному оновленні когнітивно-семантичного комплексу актуальних для української мовної свідомості уявлень про війну та її оцінок. Ці трансформації закономірно позначилися й на національній поетичній картині світу: оновлення її актуальних лінгвоментальних профілів симетрично відбиває зміни у мові та мовній свідомості українців. Зокрема, в сучасних реаліях втратили соціальну гостроту й відійшли на віддалену периферію активного словника образні слововживання із семою 'стан ворожнечі між ким-небудь; суперечка, сварка з кимось; боротьба' (СУМ І: 669). До 2014 року саме вони визначали експресивність метафоричних описів гострого зіткнення інтересів у найрізноманітніших сферах. Відтак звичними для мовців були образні визначення *виборча війна, війна компроматів; ринкові війни, корпоративні війни, валютні війни, антипільгові війни, газова / молочна / шоколадна війна; комунальні війни; інформаційні війни, рекламна війна* та багато ін. Натомість за час повномасштабного вторгнення і загальнономовний, і поетичний словник наповнили словосполуки з прямим значенням «організована збройна боротьба між державами» (СУМ І: 669).

Спостереження над художніми – поетичними, пісенними, художньо-публіцистичними – текстами виявляє принципові трансформації в національній мовній картині світу, а також релевантне щодо воєнної реальності, об'єктивно вмотивоване оновлення відповідного цій картині світу словника. В активну зону перемістилися донедавна периферійні, а також її шквально поповнили новітні поняття, які в сукупності, а

часто й нероздільно, синкретично рефлексують ментально-мовну модель війни, сформовану у свідомості українців від 24 лютого 2022 року. Колективний досвід проживання початку та чотирирічного перебігу війни в Україні в різножанрових художніх текстах фіксують такі ключові номінації:

– **бомбування / бомбардування, бомбувати**: Після чергового щотижневого масованого **бомбардування** України в листопаді майже всі українці опинились без світла, води і тепла (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); 3 березня, коли **бомбардування** Києва і Київської області були надзвичайно потужні, <...> я опублікувала пост на своїй сторінці у Facebook (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Всі допомагали і підтримували один одного, особливо в підвалі під час бомбардувань, коли читали новини про хід бойових дій і подвиги наших Героїв захисників і мирних жителів* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Як тебе сміли бомбити, Києве мій!* (В. Лобач і Марина, «Києве мій!»); *Рашисти знову зранку бомбували. / <...> / у домі нашому вони, / Й трикляте з на кожній їх броні* (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «Діалог, або Як українці стають бандерівцями»);

– **ракетна атака, ракетні удари**: <...> коли по місту завадали **ракетні удари**, ми жили наче уві сні, наче це тягнувся один безкінечний день-ніч, без означеного числа, ніби час зупинився (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); 3 жовтня ворожі генерали застосували нову тактику ведення війни – почали піддавати всю територію України регулярним масованим **ракетним атакам** (Н. Грегуль «На нашу долю випала війна»); *Дивився ніяково. Часто опускаєш погляд. Особливо, коли ми закриваємо собою наших дітей під час чергових ракетних атак* (О. Пшенична, «Привіт, світе!»); *Летять ворожій ракети, / На захист встала вся країна, / Тарасів погляд на портреті: / Молюсь за тебе, Україно!* (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «Молюсь за тебе, Україно!»); *Ракети літають, / палають міста, / На фронті хоч відсіч / дамо їм сповна!* (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «А я не хотіла...»); *Коли пролітає ракета / тоді на якусь мить / можна побачити в небі / нове сиве пасмо / у волоссі Бога / <...> / якщо котрась прилетить до мене / тоді вже і я / Самого Бога побачу / але хтозна / чи Бог тоді / побачить мене* (І. Андрусак, «Коли пролітає ракета...»);

– **тривога, сигнал тривоги, відбій тривоги, сирена**: Тишу роздерла **тривога**, / Небо затерпло, сліпе... Найпершим насправді таки було слово, / І слово всьому було як Вифлиєм (Б. Томенчук, «Пробач мені нині»); *Що там в тебе, російська мамо? / Діточкі вже спати лягають? / А мої отут у підвалі, / Знов відбою тривоги чекають...* (Г. Британ, «Що там в тебе, російська мамо?»); *Знов **виє сирена**, прокиньтесь, не спіть! / Ворожа ракета у небі летить! <...> **Ось стихла сирена**, треба знову заснуть. / Я сплю, це все сон...* (Н. Грегуль, «Добрий день, ми з України»);

– **приліт, вибух**: У результаті **прильотів** у багатьох районах міста відсутнє світло, у 80% домівок відсутня вода (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *...**прильоти** були навіть на території Києво-Печерської Лаври, біля Успенського собору і біля меморіального комплексу Бабин Яр, де загинула сім'я цивільних киян, які опинилися поруч з **вибухом*** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Я пам'ятаю, як я відчайдушно молилась Господу всю ніч, кожену годину, коли прокидалась від **вибухів**...* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Закружляла ластівка: / Під крилом руїни, / Скрізь вогонь та **вибухи*** (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «Прилетіла ластівка»); *Я сплю, це все сон... Тільки вибухи чуть...* (Н. Грегуль, «Добрий день, ми з України»);

– **бомбосховище, укриття, підвал**: *навчіть мене реагувати / словами «війни немає» / <...> / на плач дитини друзів / що не хоче йти в **укриття** / <...> / навчіться жити із цим* (О. Гаджій, «Мені ніхто не розказав...»); *На телебаченні в той час працювала одна програма новин, яку транслювали всі канали. Трансляції велись з **бомбосховища** <...> Для багатьох киян на час повітряних тривог і бомбардувань **укриттям** служив Метрополітен* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Вас вишкребем зі всіх куточків, / Відплатимо за все сповна, / І за дитячко зі шматочків, / Й за те, що вам ім'я – війна... / **За бомбосховищ** страх і холод, / І за руїн теменне тло...* (Б. Томенчук, «Як нас крутий Господній задум...»); *Багато наших сусідів <...> перші тижні війни ночували в **підвалі**, коли від вибухів спати в квартирах було моторошно* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»);

– **блокпост, барикада, укріплення, мішки з піском, протитанкові їжаки**: Місто продовжувало жити своїм незвичним досі **воєнним життям** – з **блокпостами та паспортним контролем, з протитанковими їжаками і окопаними** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); Біля будинку я помітила **барикади і укріплення, їжаки і мішки з піском** прямо під нашим балконом (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); <...> у дворі на дитячому майданчику **варять протитанкові їжаки / і розливають смертельні «напої»** (Г. Крук, «Стоїш з плакатиком “no war”»).

Для більшості вербалізаторів мовної картини війни характерне інтенсивне семантичне притягання, щільне контекстне зрощення. Тому в текстах вони часто співіснують як рівновеликі, рівносильні змістово-оцінні домінанти: **Не спить натомлене місто, ракети летять над Дніпром. / Десять в укритті на підлозі спить дитя тихим сном. / Батько країну боронить. Тривога! Відбій! / Як тебе сміли бомбити, Києве мій!** (В. Лобач і Марина, «Києве мій!»); **Під регулярні завивання сирени повітряної тривоги, коли по місту завдавали ракетні удари, і атаки ворожих дронів-безпілотників, ми жили наче уві сні, наче це тягнувся один безкінечний день-ніч, без означеного числа, ніби час зупинився, і зима ніяк не закінчиться, і цей лютий триватиме безкінечно** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); **Вже п'ятий день іде війна. / Від пострілів, гармат та кулеметів / Здрагається наша земля. / Неначе моторошний сон, / Лунає SOS – повітряна тривога** (А. Добровольська, «А дзвони так тривожно б'ють у церкві...»); **Під регулярні завивання сирени повітряної тривоги, коли по місту завдавали ракетні удари, і атаки ворожих дронів-безпілотників, ми жили наче уві сні, наче це тягнувся один безкінечний день-ніч, без означеного числа, ніби час зупинився, і зима ніяк не закінчиться, і цей лютий триватиме безкінечно** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»).

Важливі лексичні профілі мислеобразу «війна» в аналізованих художніх текстах формує мілітарна й мілітарно маркована лексика: власні та загальні, родові і видові, прями й образні, метафорично-перифрастичні назви спеціалізованої техніки,

засобів, військових дій і стратегій, військового спорядження, одягу тощо. Їх входження у поетичний словник корелює з процесами актуалізації / реактуалізації слів, які до початку воєнних дій в Україні були на периферії мовного вжитку, а в художніх текстах уживалися тільки у зв'язку з вербалізацією відповідних тем і мотивів (наприклад, для стилізації мови військових). Сьогодні ж назви зброї, військового спорядження, активних бойових дій тощо, зокрема і їх складноскорочені й аббревіатурні (*БТР, ППО, ДРГ*) варіанти, органічно інтегруються в художній вислів як мовно-часові знаки російської агресії проти України: *Орків суне колона – / Байрактар не дрима. / Ліг снаряд, наче в лоно, / І колони нема...* (О. Акулова, «Києве мій»); *На наші кордони «міль» суне терором. / На смерть посилає Рассея-страна. / Роздай джавеліни, мій друже майоре! / Валіть-но зі стінгерів ворога нах...!* (О. Акулова, «Друже майоре»); [війна] *...удерлася в край наш о лютій порі, / Про сенс щось верзла й неминучість, / Ракетам у небі торувала шляхи, / Шахедам прослала маршрути* (Н. Грегуль, «Наш втрачений рай»); *А ще БТР роми потай угнали, / І танк московитський застряг у багні, / В Дніпрі активісти на мітку наклали, / І СУшки у небі палають в вогні* (О. Акулова, «Друже майоре»); *Всі були насторожі, бо знали про можливі загрози та небезпеку диверсійних дій ДРГ та колаборантів* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»). При цьому поетично-пісенні тексти показово відбивають неунормованість написання й вимови іншомовних назв новітніх видів озброєння, як-от джавелін / джавелін, хаймарс / хаймерс / хімарс, патріот / петріот, стінгер / стінгер, шахед / шахід. Пор.: *Їхав, їхав козак містком, / Під копитом проліт тріснув! / «ХІМАРС» дзвінко в саду свиснув / <...> / «ХІМАРС», рідний, ти мій брате, / Цей місток маю здолати, / Щоб не їздив москаль клятий* (І. Будник, «Їхав, їхав козак...»); *Обізвалася Морквиця, / Гарбузова Сестриця, / Маю, брате, Джавеліни, / і вже гаряче скотині!* (О. Полознюк, «Ходить гарбуз...»); *І джавеліни, і байрактари / За Україну б'ють русню* (Х. Соловій, «Українська лють»).

У пісенному римейку Ольги Акульової «Чорнобривці» зафіксовано естетизацію військового сленгізму *арта*. Його дво-складова структура сприяла комфортній субституції іменни-

ка *мати* у прецедентному тексті: *Соняхів нам насіяла арта / У моїм світанковім краю / Із кишеней псковського десанта / Заквітчала всю землю мою.*

Емоційно-оцінні домінанти численних метафоричних номінацій, які доповнили національну поетичну картину світу в час російсько-української війни, – іронійність і саркастичність. Серед найвідоміших – *бандерівське смузї / напій смузї / узвар Бандери* (=коктейль *Молотова* – «загальна назва налітої в склянну ємність найпростішої саморобної запалювальної зброї на основі легкозаймистої суміші (бензину, розчинника, спирту тощо)), *бандеромобіль* (адаптований для військових потреб автомобіль із саморобним, тобто не заводським серійним, бронюванням; має підвищену прохідність) та ін. Пор.: *Обізвався Старий Біб, / я пляшечок їм нагріб, / із напоєм Смузі зветься, / нехай тільки-но припреться* (О. Полознюк, «Ходить гарбуз...»); *Їй [Україні] пхають межи очі ядерну кнопку, а вона сміється і мовчки колотить бандерівське смузї* (О. Пшенична, «Привіт, світе!»); *...короткий майстерклас із приготування вибухових коктейлів* (Г. Крук, «Стоїш із плакатиком...»). Прозора, легко декодовувана внутрішня форма та емоційна синергетичність сприяли їх швидкому приживленню у свідомості українського соціуму, миттєвому входженню у загальномовний, а згодом і в поетичний словник.

Знаковий вектор лексико-семантичного профілювання мислеобразу «війна» пов'язаний із репрезентацією очікувань українців щодо завершення / припинення воєнних дій. Його вербалізаторами є, з одного боку, численні дієслівні конструкції (*припинити війну, спинити / зупинити війну, чекати на кінець війни, війна закінчиться*), а з другого – модальність максимальної бажаності, оптативності, очікуваності (*хотіти, дуже хотіти, вірити, мріяти, сподіватися, чекати, молитися*), що в естетичній формі достовірно описують морально-психологічний стан українців. Пор.: *Вірю в те, що війна закінчиться, / Ми покажемо гідність в бою. / Я покличу вас знову, лелеки, / У квітучу країну свою* (О. Марс, «Не летіть в Україну, лелеки...»); *Полинув дощ забравши із собою / Мої думки, якими я живу – / Молюся – Боже, зупини війну!!!* (Г. Британ, «Я нині розмовляла із дощем...»); *Ранок починається не з кави, / Дзвоню до тих,*

кого люблю. / Дзвоню спитатъ у них: як справи? / **І Господа тихесенько молю.** / **Молю, щоб було усе добре,** / **Щоб закінчилась клята ця війна.** / Хай Мати Божя нас усіх пригорне... (В. Ковтун, «Ранок починається не з кави»); **Я дуже хотіла, щоб спинили війну, я сподівалась, що це ще можливо** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); **Я продовжую жити мирним життям і радіти простим повсякденним речам. Я вірю і чекаю на кінець цієї безумної війни** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); **Я дякую Богу, що ми живі і ми у себе вдома. Я вірю, що війна скоро скінчиться. А поки що, ми підтримуємо один одного і віримо в нашу Перемогу!** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»).

Поетичні тексти переконливо фіксують і таку ознаку новітньої мовної свідомості та мовомислення українців, як екзистенційне розмежування «до / після війни». Вони, на думку Г.М. Яворської, вже стали мовними маркерами визначальних віх у періодизації новітньої історії України: «вирази до війни і після війни, які до 2014 року мали значення “до Великої Вітчизняної війни”, а нині змінюють референцію – до війни тепер позначає життя до російської агресії, а після війни відсилає до майбутнього» [Яворська 2016: 22]. Пор.: **ми покурили / обговорили воєнну та геополітичну ситуацію / узгодили що русні срака / а потім охоронець з атб розповідав / як він влітку / ще до війни / на цьому пляжі / дівок клеїв** (І. Мітров, «Вийшов покурити...»); **Я помітив навіть, / як з-під липи летіла / жовта зеленоока муха – / до війни мені таких / не траплялося** (О. Коцарев, «Харківський час»); **На фото до війни / Наївні та щасливі, / В турботах, що тепер / Здаються незначними. / І мирне чисте небо / Розкинуло блакить, / До гулу в нім ворожого, / Якась вселенська мить. / На фото до війни / Усі іще живі, / І пес з-за спин виглядує / В ще цілому вікні. / І наче у далекому, / Хвилюючому сні, / Так впевнені у завтра, / На фото, до війни** (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «На фото до війни»); **...мама її поза зоною досяжності, у тому передмісті, / де панельки склалися, як дешевий конструктор, / від масованих ударів, де вежі зв'язку ще вчора / перестали зв'язувати, де світ розірвався на до війни і після** (Г. Крук, «Стоїш з плакатиком “no war”»).

Показовим щодо оновлення лінгвоментальних профілів мислеобразу «війна» є також його епітетизація та метафори-зація.

Функціонально-семантичний аналіз художніх і художньо-публіцистичних текстів підтверджує, що в стилістичній ієрархії епітетних характеристик війни передбачувано й цілком виправдано домінують негативнооцінні означення *кривава, варварська, безжалісна / безжальна, жорстока, страшна, лиха, жахлива, абсурдна, безглузда, безумна, проклята, холодна, нескінченна* тощо. Для історії художнього стилю такі слововживання мають цінність як носії колективного емоційного досвіду в сприйманні, переживанні та оцінюванні воєнних дій і їх наслідків в Україні: *...зірваної ГЕС смертельним виром / Перетворила варварська війна / Її на пекла вогняне горнило* (В. Павленко, «Сльозами й кров'ю зрошена...»); *І грім кривавої війни / Не сполохнув його із поля бою. / Він там поліг...* (Т. Полуфанова, «Війна – пролита братська кров...»); *Я знаю, встоїть Україна у цій безжалісній війні! / Течуть гарячі крові ріки на нашій стерзаній землі* (Н. Грегуль, «Бумеранг»); *Рік безжальної війни. Бог послав нашому народу таке важке випробування, бо знає що ми його витримаємо! Ми Переможемо! Україна Переможе!* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *В страшному сні би не приснилось, / В думках ніколи б не явилось. / Що в Україні йде війна, / Страшна, холодна й нескінченна* (Г. Дармограй, «І знову осінь...»); *Весь світ побачив фотографії та відеосвідчення цієї жахливої війни. <...> Це щось таке, що свідомість відмовляється сприймати* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Постій, синочку, вже не йди, / Не треба – досить. / Буде проклятої війни!* (Г. Дармограй, «І знову осінь...»); *Лиха війна малих діток повиганяла з дому* (Н. Грегуль, «Діти війни»); *А я не хотіла / тебе відпускати, / Хоча так пишалась, / що я твоя мати, / Хоча добре знала, / що правда з тобою, / Й лиш так можна кінчить / з лихою війною* (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «А я не хотіла...»).

Простежуючи стилістичну розбудову концептуального образу «війна», Т.П. Вільчинська свого часу слушно наголосила на потребі ментально-мовного розмежування несправедливої, загарбницької війни та справедливої, спрямованої на захист

Батьківщини [Вільчинська 2017: 112]. І з цього погляду прикметною є аксіологічна асиметричність епітетизації: на відміну від продемонстрованої вище текстотвірної активності негативних, часто й інвективних означень загарбницької війни, ряд позитивнооцінних характеристик у поетичній мові формують тільки дві одиниці – *священна* (**священний** – «3. Метою якого є воля, визволення, мир і т. ін. (про боротьбу, війну тощо)» – СУМ IX: 106) та *переможна* (**переможний** – «2. Який закінчився перемогою» – СУМ VI: 231). Пор.: *Священна війна в Україні! / Не стих від гармат соловей! / Из нелюдом в битві єдиній / Він співом єднає людей!* (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «Священна війна»); *Ви чули – мама голосила? / Йдемо по тебе, не на ви. / <...> / Нам навіть помсти буде мало / І переможної війни... / Знайдем в Москві і за Уралом, / І буде вам ще та пора...* (Б. Томенчук, «В ім'я Отця і Духа, й Сина...»).

Негативнооцінні структури тотально домінують також у корпусі метафоричних характеристик війни – передусім із такими визначальними семами моделювання змісту, як 'агресія', 'нищення', 'руйнування': *Спочатку ми були паралізовані коли побачили, як нашу країну нищать, і нам здавалось, що ми залишились сам на сам у своєму горі в ці трагічні дні* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Мару навіжену [війну. – Г.С.] не кликали, ні, / Сліпа нищить все без розбору, / Не жаль цієї химері ні нас ні землі, / Не лишила й місця живого* (Н. Грегуль, «Наш втрачений рай»); *Серце кров'ю обливається, коли бачиш, як окупанти знищують наше все – наш урожай на полях, сучасну сільськогосподарську техніку, комбайни, будинки, цивільних людей, все, що попадається на їхньому шляху. Це – нашеєтя сарани, яка вражає і з'їдає все. Це – напасть, якій немає ні кінця ні краю* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Більше року у нас йде війна і руйнується наш довоколишній світ. Перетворюється на руїни і згарища все, що будувалося протягом життя декількох поколінь українців, гинуть люди* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Про руйнування цивільних багатопверхових будинків у Києві ми довідувались в новин в соціальних мережах. Друзі і знайомі писали, що зруйновано поблизу них, що вони бачили на власні очі* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Ворожа ракета майже повніс-*

тю зруйнувала багатоповверхівку в Дніпрі, і кількість жертв серед мирних мешканців сягнула більше 100 чоловік (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); Він [дощ] омивав **оголені хати, / Зруйновані садки, театри, школи, / Дитячі іграшки, прострелені лялькі, / Не гратимуться ними вже ніколи...** (Г. Британ, «Я нині розмовляла із дощем»); Родичка чоловіка з села в Чернігівській області розповідала нам по телефону, що **багато хат в їхньому селі зруйновано. Там йшли бойові дії та людям довелося пережити страхіття.** <...> Родичка розповіла, що всім кутком відпоювали одну бабу, яка спала на печі, коли **від вибуху в її хаті вилетіли і двері, і вікна, все потрощило.** Тільки вона і вціліла на печі, але пережила такий шок, що довелося гуртом її відкачувати та втішати (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); Вони й не гадали ставати героями. / Та коли **з-під завалів кричать матері, / Українцями врешті себе усвідомили, / Найстрашніше, що статись могло для русні** (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «Вони й не гадали ставати героями»).

Крім проілюстрованого, аналізовані художні тексти засвідчують активну розбудову й таких традиційних метафоричних профілів, як:

– «війна – втрата дому»: **Згадають діти про війну, що вигнала їх з дому, / Прості слова з дитячих вуст – то откровення Бога** (Н. Грегуль, «Діти війни»); **Лиха війна малих діток повиганяла з дому, / Й жене світ-заочі усіх, і біженців мільйони** (Н. Грегуль, «Діти війни»); **Прилетіла ластівка / До рідного краю, / До дому знайомого, / А дому немає...** (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «Прилетіла ластівка»);

– «війна – смерть»: **Смертний ужин ракетний / В твоїх містах. / Світло сердець шляхетних / Крізь біль і страх / Будить, єднає вперто / В один вогонь / Попри загрози смерті, / Ряди безсонь** (Г. Сливка, «Будь же стійкою, люба...»); **...зірваної ГЕС смертельним виром / Перетворила варварська війна / Її на пекла вогняне горнило** (В. Павленко, «Сльозами й кров'ю зрошена...»); **війна убиває руками байдужих / і навіть руками бездіяльних співчутливих** (Г. Крук, «Стоїш з плакатиком “no war”»); **Що бачили очі, то краще б не знали... / Чи можна назвати це просто «війна»? / Коли цілять в школи, театри, міс-**

та. / Коли убивають, катують людей, / Лише за любов їх до рідних земель. / **Життя позбавляють** тварин та птахів, / Відверто регочуть, їх бачачи біль (Ю. Дмитренко-Деспоташвілі, «У мене є дім»); Літо не відчувається. Відчувається **війна**. / <...> / Відчувається **смерть** тих, хто уже не відчує смерті (П. Коробчук, «Літо не відчувається...»); Град спалює землю... **тривога!** / **Війна сіє смерть**, де буває життя (М. Чайківчанка, «О, зупинися вражий сину!»);

– «війна – страх»: Ми на власні очі побачили її [війни. – Г.С.] жахливі картини і на власному досвіді дізнались, як це **страшно** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); Коли **було дуже страшно**, ми молились. <...> Молились про спасіння і найбільше хотілось дочекатись ранку, коли буде нарешті світло і **не так страшно** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); ...від вибухів спати в квартирах було **моторошно** (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); Світло сердець шляхетних / Крізь біль і **страх** / Будить, єднає вперто / В один вогонь / Попри загрози смерті, / Ряди безсонь (Г. Сливка, «Будь же стійкою, люба...»);

– «війна – кров, біль»: **Війна – пролита братська кров**, / Розбиті серце й мрія. / Війна – це змучена любов, / А в глибині душі надія... (Т. Полуфанова, «Війна – пролита братська кров»); І судився нам **кров'ю і болем позначений час**... / Я не знаю, чи ми вичерпально так вірили в Бога, / Як розчулений Бог невичерпно повірив у нас... / І стоять матері, як тремкі уселенські тривоги, / <...> / І Мадонна уся **закривавлена**, як Перемога, / По святих рушниках йде у той, що видніється, храм... (Б. Томенчук, «Глянь, видніється храм»); **Рік щоденного кровопролиття** – це **ДУЖЕ ДОВГО!** Всі українці чекають відплати і покарання винних, вірять, що ворог заплатить за кожне загублене життя... (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); Більше року у нас **йде війна** <...> **гинуть наші люди**, старі і малі, **лється кров**, стогнуть від болю **поранені**, ридують вдови і матері загиблих Героїв (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»).

Дуже часто художні та художньо-публіцистичні мовоописи війни побудовані як семантично ускладнені образно-оцінні мінітексти з каскадним уживанням різних за граматичною структурою, але суголосних і тісно скорельованих за змістом

метафор. Пор.: *Війна не минула нікого. Дехто з нашого будинку виїхав в село під Києвом і потрапив в окупацію та ледве вижив. А деяким нашим сусідам пощастило ще менше. Я чула, що одну родину з нашого будинку розстріляли по дорозі прямо в їх власному автомобілі* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *Війну не зупинити, / як яскраву артеріальну кров із відкритої рани – / вона тече, доки не вб'є, / розсипається ворожими дрґ у внутрішніх дворах, / ніби смертельні ртутні кульки, що їх уже не визбирати, / не повернути назад, хіба що вистежувати і знешкоджувати* (Г. Крук, «Стоїш із плакатиком “no war”»); *Вибухи ще не стихли на нашій землі, ще палають міста і села, ще валить чорний дим на згарищах, ще кожного дня гинуть люди, ще цебенить кров у поранених, ще плачуть перелякані діти* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»). Як бачимо, наскрізна диференційна риса опису війни – її негативізація.

Єдиний спостережений позитивний ракурс метафоричного представлення війни – її трактування як історичного етапу формування української нації, її єднання, морального зростання, остаточної кристалізації національної ідентичності. Пор.: *Українці не святі, але ця війна – чистилище, в якому кожен має історичний шанс стати чеснішим* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»); *А ми об'єднаймо всі сили, / Щоб встати з-під цього гніту. / ПРИЧЕТНІСТЬ – ЦЕ СОВІСТІ СИЛА / Війна терезами стала. / НАМ ТАК ПЕРЕМОГА ПОТРІБНА! / На інше не маємо права* (Л. Яцура, «Не смій опускати руки»); *Війна – це не тільки смертельна руйнівна сила, а ще й потужна буремна сила, яка загострює всі почуття, збуджує всі народні життєві сили і пробуджує жагу до життя* (Н. Грегуль, «На нашу долю випала війна»).

Тобто маємо підстави констатувати, що за асоціативно-семантичними параметрами структура мислеобразу «війна» в художніх текстах 2022–2025 років сумірна з його репрезентацією в національній мовній картині світу. Спостережене оновлення пов'язане передусім з екзистенційним та емоційним досвідом, що його набули українці за час війни, також із новою, але вже достатньо сформованою колективною та індивідуальною пам'яттю.

Вільчинська Т.П. Концепт «війна»: особливості мовної об'єктивації у газетному тексті. *Лінгвістичні студії*. 2017. Вип. 34. С. 110–14.

Навальна М. Війни загарбницькі й «солодкі» (семантична динаміка лексеми *війна* в сучасній мовній практиці). *Культура слова*. 2006. Вип. 66–67. С. 88–89.

Парахонський Б.О., Яворська Г.М. Онтологія війни і миру: безпека, стратегія, смисл. Київ, 2019.

Сливинський О. Поранена мова. Як війна змінює повсякденне мовлення і літературне письмо. *Посестри. Часопис*. 14.12.2023. № 89. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-89/statya/poranena-mova-yak-viyna-zminyuue-povsyakdenne-movlennya-i-literaturne-pysmo>

Словник української мови: в 11 т. Т. I. Київ: Наукова думка, 1970.

Яворська Г.М. Концепт «війна»: семантика і прагматика. *Стратегічні пріоритети. Серія: Філософія*. 2016. № 1. С. 14–23.

REFERENCES

Dictionary of the Ukrainian language: in 11 vols. (1970). Vol. I. Kyiv: Naukova Dumka (in Ukr.).

Navalna, M. (2006). Wars of aggression and “sweet” (Semantic dynamics of the lexeme war in modern linguistic practice. *Culture of the Word*, 66–67, 88–89 (in Ukr.).

Parakhonskyi, B.O., Yavorska, H.M. (2019). Ontology of war and peace: security, strategy, meaning. Kyiv (in Ukr.).

Slyvynskiy, O. (2023 Dec 14). Wounded language. How war changes everyday speech and literary writing. *Posestry. Journal*, 89. URL: <https://posestry.eu/zhurnal/no-89/statya/poranena-mova-yak-viyna-zminyuue-povsyakdenne-movlennya-i-literaturne-pysmo> (in Ukr.).

Vilchynska, T.P. (2019). The concept of “war”: features of linguistic objectification in a newspaper text. *Linguistic Studies*, 34, 110–114 (in Ukr.).

Yavorska, H.M. (2016). The concept of “war”: semantics and pragmatics. *Strategic priorities. Series: Philosophy*, 1, 14–23 (in Ukr.).

Стаття надійшла до редакції
27.09.2025

Прийнято до друку 15.04.2025

Статтю опубліковано 29.09.2025

Received 27.03.2025

Accepted for publication

15.04.2025

Published on 29.09.2025

Siuta Halyna

TRADITIONAL AND NEW LINGUOMENTAL PROFILES OF THE CONCEPT “WAR” IN THE ARTISTIC DISCOURSE OF THE PERIOD OF FULL-SCALE INVASION

The article examines the transformation of Ukrainian artistic consciousness and artistic lingual practice during the period of the full-scale invasion. It demonstrates how the war has fundamentally reshaped the poetic and artistic-publicistic worldview, generating new linguomental profiles of the concept “war.” Special attention is paid to the role of artistic discourse as a highly sensitive indicator of collective experience: it captures shifts in modes of conceptualizing war, the reconfiguration of evaluative dominants, and the emergence of new semantic axes that structure contemporary representations of wartime reality.

The study outlines the growing convergence between artistic consciousness and everyday lingual experience, driven by the rapid militarization of the lexicon, the formation of new semantic relations, and the intensification of emotional and existential components. Artistic language is shown not only to reflect but also to model collective ways of experiencing war – fear, loss, pain, expectation, and hope. Within artistic texts, a renewed conceptual space emerges in which war becomes a central category shaping the architecture of artistic thinking and serving as a key marker of contemporary Ukrainian lingual identity.

The article highlights the significance of artistic practice in registering and interpreting new meanings of war. It analyzes the shift from earlier metaphorical uses toward direct, experience-based representation and identifies the evaluative asymmetry between depictions of war as an aggressive, destructive force and its understanding as a historical trial that consolidates society. It is emphasized that artistic consciousness has become an essential domain for crystallizing memory, experience, and meaning-making under the conditions of wartime reality.

Key words: artistic discourse, Ukrainian lingual consciousness, Ukrainian lingual practice, concept *war*; linguomental profile.